

ภาษาไทยกับการสัมผัสภาษาอังกฤษที่ปรากฏใน พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นสรุปผลการวิจัยที่วิเคราะห์ลักษณะการยืมและความเข้มข้นของการยืมภาษาอังกฤษในภาษาไทยที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์คือพระราชหัตถเลขาที่ตีพิมพ์ในรูปแบบของหนังสือ 7 เล่ม ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเสด็จประพาสทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานไว้ว่าพระราชหัตถเลขาที่ทรงในปีต้นๆ แสดงลักษณะการยืมภาษาอังกฤษที่บ่งบอกความ

ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2546

บทความนี้เคยเสนอในการประชุมวิชาการเรื่อง "พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสพระบรมราชสมภพครบ 150 ปี จัดโดยส่วนส่งเสริมและพัฒนาวิจัย สำนักบริหารวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันศุกร์ที่ 19 กันยายน 2546 ณ ห้องประชุม 105 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในการปรับปรุงบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอักษรศาสตร์ ฉบับนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.ปราณี กุลละวณิชย์ สำหรับคำวิจารณ์และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

เข้มข้นน้อยกว่าพระราชหัตถเลขาที่ทรงในปีหลัง ๆ ผลการวิเคราะห์สอดคล้องกับสมมติฐานเฉพาะกรณีพระราชหัตถเลขาที่ทรงพระราชนิพนธ์ขณะเสด็จเยือนต่างประเทศ กล่าวคือเล่มที่ทรงพระราชนิพนธ์ก่อนมีความเข้มข้นของการยืมภาษาอังกฤษน้อยกว่าเล่มที่ทรงภายหลังลดหลั่นกันไปตามความก่อนหลังของปี ส่วนพระราชหัตถเลขาที่ทรงพระราชนิพนธ์ขณะเสด็จเยือนสถานที่ในประเทศไทยนั้น มีอัตราความเข้มข้นของการยืมภาษาอังกฤษต่ำกว่าพระราชหัตถเลขาที่ทรงคราวเสด็จเยือนต่างประเทศอย่างมาก และไม่ลดหลั่นกันตามความก่อนหลังของปีด้วย ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะทรงมอบหมายให้อาลักษณ์ซึ่งไม่มีหรือมีความรู้ภาษาอังกฤษน้อยมากเป็นผู้บันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ของการเดินทางแทนพระองค์ โดยภาพรวมสรุปได้ว่าภาษาไทยในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเปลี่ยนแปลงไปเพราะการสัมผัสกับภาษาอังกฤษในระดับค่อนข้างเข้มข้น ดังมีหลักฐานจากการยืมคำนามจำนวนมาก คำชนิดอื่นระดับปานกลาง และมีการใช้ประโยคกรรมวาจกที่เนื่องมาจากอิทธิพลของภาษาอังกฤษด้วย

มีงานวิจัยจำนวนมากที่เกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชกรณียกิจของพระองค์ ตลอดจนเหตุการณ์สำคัญหรือการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ นอกจากนี้ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์บทประพันธ์ประเภทต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก จึงมีงานวิจัยที่วิเคราะห์พระราชนิพนธ์ของพระองค์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาด้านวรรณคดี ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจผลงานทั้งหมดที่เป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์ และพบว่ามีพระราชหัตถเลขาที่ได้รับการรวบรวมและพิมพ์เผยแพร่ไว้หลายเล่ม ซึ่งเป็นผลงานที่น่าสนใจอย่างยิ่งในแง่ภาษาศาสตร์

และยังไม่มียงานวิจัยที่วิเคราะห์พระราชหัตถเลขาของพระองค์ในแง่ภาษาศาสตร์เลยแม้สักเรื่องเดียว

ผู้วิจัยคิดว่าพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นข้อมูลที่มีค่ายิ่งในทางภาษาศาสตร์ มีหลายแง่มุมที่น่าสนใจ แต่ที่ผู้วิจัยสนใจมากที่สุด คือ เอกสารเหล่านี้ น่าจะให้คำตอบที่แจ่มชัดเกี่ยวกับกลไกหรือภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาอันเนื่องมาจากการสัมผัสภาษา (language contact) ได้เป็นอย่างดี ซึ่งในกรณีนี้ภาพดังกล่าวก็คือภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาไทยเมื่อสัมผัสกับภาษาอังกฤษ

ตามทฤษฎีเรื่อง การสัมผัสภาษา ยูเรียล ไวน์ไรค์ (Uriel Weinreich) ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของทฤษฎีนี้อธิบายความหมายของ "การสัมผัสภาษา" ไว้ว่า เราจะถือว่าภาษาสองหรือมากกว่าสองภาษาได้สัมผัสกันถ้าภาษาเหล่านั้นถูกใช้สลับไปมาโดยคนๆ เดียวกัน บังเอิญบุคคลที่ใช้ภาษานั้นเองคือจุดที่เกิดการสัมผัสภาษา การใช้ภาษาสองภาษาสลับกันไปมาเรียกว่า "ภาวะสองภาษา" และบุคคลที่ใช้สองภาษาสลับกันเรียกว่า "ผู้รู้สองภาษา" (...two or more languages are said to be in contact if they are used alternately by the same persons. The language-using individuals are thus the locus of the contact. The practice of alternately using two languages is called "bilingualism" and the persons involved "bilingual".) (Wienreich 1953:1)

เมื่อภาษาสองภาษาสัมผัสกัน จะเกิดการรับเอาลักษณะของภาษาหนึ่งเข้าไปใช้ในอีกภาษาหนึ่ง ปรากฏการณ์เช่นนี้ ไวน์ไรค์เรียกว่า การแทรกแซงภาษา (linguistic interference) บางท่านก็เรียกว่า การถ่ายโอนภาษา (linguistic transfer) บ้างก็เรียกว่า การยืมภาษา (linguistic borrowing) การรับวัฒนธรรมทางภาษา (linguistic acculturation) หรือ การนำเข้าภาษา (linguistic importation) ไม่ว่าจะเรียกอย่างไร ปรากฏการณ์ที่มีชื่อต่างๆ นี้ก็เป็นสิ่งเดียวกัน คือภาษาหนึ่งมีอิทธิพลต่ออีกภาษาหนึ่งจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ

อิทธิพลของภาษาหนึ่งต่ออีกภาษาหนึ่งอาจมีผลกระทบทางด้านเสียง เรียกว่า การแทรกแซงเสียง (phonological interference) หรือ การยืมเสียง (phonological borrowing) เช่นภาษาไทยยืมเสียงควบกล้ำ [fr] และ [fl] จากภาษาอังกฤษ เช่นในคำว่า ฟรี (free) และ ฟลุค (fluke) ตามลำดับ

อิทธิพลที่มีผลกระทบด้านคำศัพท์ เรียกว่า การแทรกแซงศัพท์ (lexical interference) หรือ การยืมศัพท์ (lexical borrowing) ซึ่งหมายถึงการรับคำศัพท์จากภาษาหนึ่งเข้าไปใช้ในอีกภาษาหนึ่ง เช่นภาษาไทยยืมคำ คอมพิวเตอร์ ไวโอลิน ฟุตบอล จากภาษาอังกฤษ

นอกจากนั้น การสัมผัสภาษาอาจส่งผลกระทบด้านไวยากรณ์ เรียกว่า การแทรกแซงไวยากรณ์ (grammatical interference) หรือ การยืมไวยากรณ์ (grammatical borrowing) ซึ่งหมายถึงการปรับเปลี่ยนด้านไวยากรณ์ของภาษาหนึ่งเนื่องมาจากได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบไวยากรณ์ของอีกภาษาหนึ่ง เช่น ในภาษาไทยตามปกติส่วนหลักต้องอยู่หน้าส่วนขยาย แต่ในการสร้างคำประสมจำนวนมากมีการเรียงส่วนขยายไว้หน้าส่วนหลัก ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของภาษาบาลีสันสกฤต เช่น ภาษาศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยา ทุรชนมหานชน เป็นต้น

เกี่ยวกับผลของการสัมผัสภาษา ซาราห์ ทอมสัน (Thomason 2001:70) ได้สรุปเป็นทฤษฎีไว้ว่า การสัมผัสภาษาจะให้ผลออกมาเป็น 4 ระดับ ซึ่งทอมสันเรียกว่า สเกลการยืม (borrowing scale) ความแตกต่างของการยืมระดับต่างๆ ขึ้นอยู่กับความเข้มข้นของการสัมผัสภาษา (intensity of contact)

สเกลการยืม 4 ระดับมีดังนี้

1. การสัมผัสแบบผิวเผิน (Casual contact) -- มีการยืมศัพท์ที่เป็นคำเนื้อหา (content word) เท่านั้น ส่วนมากเป็นคำนามและไม่มีการยืมไวยากรณ์

2. การสัมผัสแบบเข้มข้นเล็กน้อย (Slightly intense contact) -- มีการยืมคำศัพท์ที่ไม่ใช่คำนาม ยืมคำหน้าที่ (function word) บ้างเล็กน้อย และมีการยืมไวยากรณ์น้อยมาก
3. การสัมผัสแบบค่อนข้างเข้มข้น (Moderately intense contact) -- มีการยืมคำเนื้อหาและคำหน้าที่มากขึ้น และการยืมไวยากรณ์พอสมควร
4. การสัมผัสแบบเข้มข้น (Intense contact) -- มีการยืมอย่างหนัก (heavy borrowing) ทั้งด้านคำศัพท์ ซึ่งได้แก่คำเนื้อหาและคำหน้าที่ และด้านไวยากรณ์

เนื่องจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่เพื่อตามให้ทันโลกสมัยใหม่ ในการนี้ภาษาไทยได้เกิดการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ด้วย งานวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงของหน่วยสร้างกรรมวาจกในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ของอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (Prasithrathsint 1985) แสดงให้เห็นว่าภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 มีลักษณะที่เปลี่ยนไปจากสมัยก่อนมาก ในแง่ที่มีประโยคกรรมวาจกปรากฏมากขึ้นหลายเท่าตัว ที่สำคัญ คือในงานแปลจากภาษาอังกฤษพบประโยคกรรมวาจกมากกว่างานเขียนที่ไม่ได้แปล จากข้อเท็จจริงนี้สรุปได้ว่าการใช้ประโยคกรรมวาจกในความถี่สูงนั้นเป็นผลของการที่ภาษาไทยสัมผัสกับภาษาอังกฤษ งานวิจัยอื่นๆ ในแนวเดียวกัน เช่นเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงของวิเศษณานุประโยคบอกเวลาในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์" โดยสายสมร วัฒนะสมบูรณ์ (2537) และเรื่อง "การแปรและการเปลี่ยนแปลงของคุณานุประโยคในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์" โดยประภารัตน์ พรหมปกากร (2539) ก็แสดงข้อเท็จจริงที่ยืนยันในทำนองเดียวกันว่าภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 แตกต่างจากภาษาไทยสมัยก่อนหน้านั้นอย่างมากในแง่วากยสัมพันธ์

งานวิจัยที่กล่าวข้างต้นแสดงเพียงผลของการสัมผัสภาษา แต่ไม่ได้แสดงให้เห็นกระบวนการหรือกลไกของการสัมผัสภาษา ผู้วิจัยจึงอยากทราบว่าเมื่อภาษาไทยต้องสัมผัสกับภาษาตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัวนั้น ภาพของการสัมผัสภาษาเป็นอย่างไร และการสัมผัสมีความเข้มข้นเพียงใด

อนึ่ง ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภาษาอันเนื่องมาจากการสัมผัสภาษา ผู้ศึกษาย่อมต้องการข้อมูลภาษาที่เป็นธรรมชาติและใช้โดยผู้รู้สองภาษา ผู้วิจัยคิดว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดของผู้ที่มีการสัมผัสภาษา เพราะพระองค์ทรงเป็นบุคคลรุ่นแรกหรือแทบจะเรียกได้ว่าพระองค์แรกที่รู้สองภาษาอย่างแท้จริงในสมัยที่สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นตะวันตก พระองค์ทรงมีคุณสมบัติครบถ้วนของคนไทยที่เป็นผู้รู้สองภาษา (ไทย-อังกฤษ) และมีหลักฐานของการได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากตะวันตกอย่างชัดเจน นอกจากนี้พระราชหัตถเลขาของพระองค์ซึ่งทรงบันทึกไว้ด้วยภาษาที่เป็นธรรมชาติและสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เป็นเอกสารที่มีการระบุวันเดือนปีอย่างชัดเจน จึงมีความเหมาะสมอย่างที่สุดที่จะใช้เป็นข้อมูลและใช้ศึกษาเปรียบเทียบตามช่วงเวลาด้วย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวน่าจะสะท้อนให้เห็นจุดเริ่มของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของภาษาไทยจากความเป็นไทยดั้งเดิมสู่ความเป็นสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี และยังจะให้ข้อเท็จจริงที่อาจใช้อธิบายภาวะการเปลี่ยนแปลงของภาษาไทยปัจจุบัน ที่มีการยืมภาษาอังกฤษอย่างเข้มข้นอยู่ในขณะนี้ได้ด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 2 ประการดังนี้

- (1) วิเคราะห์ลักษณะการยืมภาษาอังกฤษในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงในปีต่างๆ กัน โดยมีเป้าหมายเฉพาะที่การยืมศัพท์ภาษาอังกฤษในรูปแบบต่างๆ และรูปประโยคกรรมวาจก (passive constructions) ซึ่งเป็นลักษณะทางไวยากรณ์ที่มีหลักฐานว่าเกี่ยวข้องกับอิทธิพลของภาษาอังกฤษ
- (2) เปรียบเทียบลักษณะดังกล่าวในพระราชหัตถเลขา ในปีต่างๆ กัน โดยมีสมมติฐานว่าในพระราชหัตถเลขาช่วงเวลาต้นแสดงลักษณะทาง

ภาษาที่บ่งบอกได้ว่ามีความเข้มข้นของการยืมน้อยกว่าในช่วงเวลา
หลัง (ตามทฤษฎีสเกลการยืมของทอมสัน)

วิธีดำเนินการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์มาจากหนังสือพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 7 เล่ม ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเสด็จประพาสทั้งหมด เรียงตามปีที่ทรงไว้ (พ.ศ. 2420 - พ.ศ. 2452) ดังนี้

1. พระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค (ร.ศ. 96 / พ.ศ. 2420). กรุงเทพฯ: องค์การคำคุณุสสภา. 2504. (พระราชนิพนธ์เล่มนี้ไม่ใช่พระราชหัตถเลขาโดยตรง แต่ผู้วิจัยใช้เป็นแหล่งข้อมูล เพราะเป็นบันทึกการเดินทางที่ทรงใช้จันลีลาภาษาพูดเหมือนพระราชหัตถเลขาเล่มอื่นๆ และเป็นเรื่องการเสด็จประพาสเหมือนกัน)
2. พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู (ร.ศ. 108-120 / พ.ศ. 2432-2444) กรุงเทพฯ: องค์การคำคุณุสสภา. 2504.
3. พระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ขณะทรงเป็นสำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป (ร.ศ. 116 / พ.ศ. 2440) มูลนิธิสมเด็จพระบรมราชูปถัมภ์ และหม่อมเจ้าหญิงจงจิตรถนอม ดิศกุล พระธิดา พิมพ์ทูลเกล้าฯถวาย สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสฉลองพระชนมายุครบ 5 รอบ 12 สิงหาคม 2535.
4. เสด็จประพาสต้น (ร.ศ. 123/ พ.ศ. 2447) กรมศิลปากร. 2489.
5. พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เล่ม 1 (ร.ศ. 125 พ.ศ. 2449). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา. 2508.
6. พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เล่ม 2 ร.ศ. 126 / พ.ศ. 2450). กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา. 2508.
7. พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จประพาสมณฑลราชบุรี (ร.ศ. 128 / พ.ศ. 2452). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2499.

ผู้วิจัยใช้ถ้อยคำในหนังสือเหล่านี้เฉพาะส่วนที่เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ กล่าวคือไม่นับส่วนที่บุคคลอื่นเขียนหรือทรงพระนิพนธ์ ซึ่งแทรกอยู่ในเอกสารดังกล่าว

ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยอ่านพระราชหัตถเลขาทั้งหมดทุกตัวอักษรและบันทึกคำยืมจากภาษาอังกฤษและประโยคกรรมาจก "ถูก" ลงในคอมพิวเตอร์ หลังจากนั้นพิจารณาความถี่ของการปรากฏของคำยืมและประโยคดังกล่าวแต่ละช่วงเวลาและโดยรวม พร้อมทั้งวิเคราะห์ความเข้มข้นของการสัมผัสภาษาด้วย โดยผู้วิจัยคาดว่าในช่วงเวลาที่ต่างกันจะมีการยืมลักษณะของภาษาที่แสดงถึงความเข้มข้นที่ต่างกัน อันแสดงถึงอิทธิพลของภาษาอังกฤษในสมัยหลังมากกว่าสมัยแรก

บริบทของการใช้ภาษาในพระราชหัตถเลขา

การพิจารณาบริบทของการใช้ภาษาจะทำให้เข้าใจกลไกการสัมผัสภาษาดีขึ้น ผู้วิจัยจึงขอกว่าถึงบริบทของภาษาในพระราชหัตถเลขา โดยกล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของบริบทหรือสถานการณ์การใช้ภาษา ซึ่งได้แก่ ผู้พูด-ผู้ฟัง (speaker and hearer) เวลา-สถานที่ (setting) เรื่องที่พูด (topic) วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร (purpose) และ วัจนลีลาของภาษาที่ใช้ (speech style)

ผู้พูด-ผู้ฟัง (speaker and hearer)

ผู้พูด-ผู้ฟัง หมายถึงผู้ส่งสารและผู้รับสาร ไม่ว่าจะใช้สื่อใดก็ตาม เช่นการพูดโดยใช้เสียง หรือการเขียนรูปแบบต่างๆ ในเอกสารทั้งหมดที่ใช้ในการวิเคราะห์ ผู้พูด คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และผู้ฟัง คือบุคคลที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ถึง ซึ่งแตกต่างกันไปในเอกสารที่ต่างกัน แต่อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ประเภทแรกเป็นพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจง ส่วนอีกประเภทเป็นบันทึกการเสด็จประพาสที่มีใ้รับรู้ว่าพระราชทานแก่บุคคลใดโดยเฉพาะ

เอกสารส่วนใหญ่ที่ใช้ในงานวิจัยนี้เป็นประเภทพระราชหัตถเลขาถึงบุคคล เฉพาะเจาะจงซึ่งได้แก่

- พระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ฯ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป (พ.ศ. 2440) พระราชทานสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ
- พระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้าน ทั้งเล่ม 1 และเล่ม 2 (พ.ศ. 2449-2450) ที่พระราชทานแก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้านิภาภคฉัตร
- พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู (พ.ศ. 2432-2444) พระราชทานแก่ผู้รักษาพระนคร ซึ่งบางครั้งพระองค์ทรงระบุบุคคลที่มีพระราชหัตถเลขาถึง เช่นกรมหลวงเทเวศร์วงศ์โรปกการ (เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ซึ่งโปรดเกล้าฯให้เป็นประธานในที่ประชุมเสนาบดีบัญชาการทั้งปวงสิทธิ์ขาดทั่วไป) ในบางครั้งพระองค์ทรงระบุบุคคลเป็นคณะ เช่น "ถึงที่ประชุมเสนาบดี ซึ่งอยู่รักษาพระนคร"
- พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จประพาสมณฑลราชบุรี (พ.ศ. 2452) พระราชทานพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงระบุว่า "ถึงมกุฎราชกุมาร"

สำหรับเอกสารอีกประเภท (ได้แก่ พระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค และ เสด็จประพาสคัน) ทรงพระราชนิพนธ์ในทำนองบันทึกการเดินทาง เช่นเดียวกัน แต่มิได้ระบุบุคคลที่พระราชนิพนธ์ถึง ในกรณีเช่นนี้อาจต้องถือว่า "ผู้ฟัง" คือผู้อ่านพระราชนิพนธ์ทั่วๆ ไป เป็นที่สังเกตได้ว่าในเอกสารประเภทนี้ พระองค์ไม่ทรงใช้คำเรียกขาน และสรรพนามอ้างอิงพระองค์เองเลย (เช่น หมู้น้อย ลูก พ่อ ฉันทน์) ซึ่งทำให้เอกสารประเภทนี้มีความเป็นกลางและมีลักษณะเป็นส่วนพระองค์น้อยกว่าพระราชหัตถเลขาถึงบุคคลเฉพาะ

เวลา-สถานที่ (setting)

เวลา-สถานที่ เป็นองค์ประกอบสำคัญของสถานการณ์การใช้ภาษา ในพระราชนิพนธ์ที่ใช้เป็นข้อมูลมีการระบุทั้งเวลาและสถานที่ไว้อย่างละเอียด เช่นในพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค (หน้า 11) ทรงไว้ว่า "วันที่ ๒ วัน ๖ " ๒ คำ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๕ เวลา ย่ำรุ่งครึ่ง ดู เฮอร์มอเมตเตอร์ อยู่ ๗๘ ดีกรี" ใน ไกลบ้าน ทรงระบุทั้งเวลา สถานที่ไว้ชัดเจนสำหรับพระราชหัตถเลขาแต่ละฉบับ เช่น "คืนที่ ๕๒ เมืองเวนิส วันศุกร์ที่ ๑๗ พฤษภาคม ร. ศก ๑๒๖" (ไกลบ้าน เล่ม 1 หน้า 416)

เมื่อดูช่วงเวลาโดยรวม เอกสารทั้งหมดคลุมช่วงเวลา 30 ปี ตั้งแต่พ.ศ. 2420 ถึง พ.ศ. 2452 ตั้งแต่ต้นรัชกาลถึงปลายรัชกาล (รัชกาลที่ 5 ครองราชย์ พ.ศ. 2411 ถึง พ.ศ. 2453) ช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งของประเทศไทยและของประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะเป็นสมัยที่มหาอำนาจจะวันตกแสงหาอาณานิคม อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในประเทศต่างๆ ดังกล่าว

สำหรับสถานที่ที่เป็นบริบทของการใช้ภาษาในเอกสารดังกล่าว นั้น สรุปภาพรวมได้ว่ามีทั้งสถานที่ในประเทศไทย และต่างประเทศ เหตุการณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่ทรงพรรณนาหรือตรัสถึงเกิดขึ้นนอกพระราชสำนัก กล่าวคือเกิดขึ้นในสถานที่เสด็จประพาสทั้งในประเทศและต่างประเทศ

เรื่องที่พูด (topic)

เรื่องที่พูด หมายถึงประเด็นหรือหัวข้อของการสื่อสาร ในกรณีพระราชหัตถเลขาและพระราชนิพนธ์ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ เรื่องที่พูดคือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเสด็จพระราชดำเนินไปยังสถานที่ต่างๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงบันทึกเพียงวัน เวลา สถานที่ ตามหมายกำหนดการเท่านั้น แต่ยังทรงพรรณนาเกี่ยวกับสรรพสิ่งที่ทรงประสบ เช่น ผู้คน สถานที่ ธรรมชาติและเหตุการณ์

ต่างๆ ตลอดจนพระราชดำริ พระราชวินิจฉัย และอารมณ์ความรู้สึกขณะทรงบันทึกด้วย

วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร (purpose)

วัตถุประสงค์ ของการใช้ภาษาในพระราชหัตถเลขาและพระราชนิพนธ์ที่ใช้เป็นข้อมูล คือ เพื่อบันทึกรายละเอียดต่างๆ ของการเดินทาง และเพื่อเล่ารายละเอียดเหล่านั้นแก่บุคคลอื่น

วัจนลีลาของภาษาที่ใช้ (speech style)

วัจนลีลา หมายถึงรูปแบบของภาษาที่ต่างกันตามสถานการณ์การใช้ภาษา ความแตกต่างอาจเป็นไปตามลำดับของความเป็นทางการ ในที่นี้ พบว่าวัจนลีลาในพระราชหัตถเลขาและพระราชนิพนธ์ที่ใช้เป็นข้อมูลเป็นรูปแบบภาษาที่ไม่เป็นทางการ ดังจะสังเกตได้จากการละประธานของประโยค และการใช้ชื่อเล่นเมื่อกล่าวถึงบุคคลที่ 3 ดังตัวอย่างข้างล่างนี้

"เมื่อคืนได้รับหนังสือด้วย เขียนหนังสือด้วย ใต้นอนจนตึก แต่เช้า ๒ โมงต้องตื่นตามเคย กินข้าวแล้ว เดินออกจากหลังโฮเทลไปตามทางบกจนถึงหลังวัดเซนต์มารโก..." (ไกลบ้าน เล่ม 1 หน้า 416)

"...เวลา ๒ หุ่่ม กินข้าว สวัสดิ์ โสณ วรวรรณ มากินข้าวด้วย..." (เสด็จประพาสไทรโยค หน้า 10 "สวัสดิ์" หมายถึง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ "โสณ" หมายถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา และ "วรวรรณ" หมายถึง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์)

เมื่อพิจารณาวัจนลีลาโดยรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าชนิดของภาษาในพระราชหัตถเลขาเป็นการเขียนบันทึก (Journal หรือ diary) ซึ่งใช้วัจนลีลาแบบไม่เป็นทางการ หรือแบบส่วนตัว

คำยืมจากภาษาอังกฤษที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาฯ

ในพระราชหัตถเลขาทั้ง 7 เล่มมีคำยืมจากภาษาอังกฤษปรากฏอยู่ทุกเล่ม เมื่อวิเคราะห์โดยรวมแล้วพบว่าในข้อความที่มีความยาวโดยรวมประมาณ 619,654 คำ (2,379 หน้า) มีคำต่างประเทศ (ไม่นับชื่อเฉพาะเช่นชื่อบุคคล และชื่อทางภูมิศาสตร์ เช่น ชื่อประเทศ เมือง ภูเขา แม่น้ำ ทะเล ฯลฯ) ปรากฏประมาณ 1,000 คำ แต่ที่แน่ใจว่ามาจากคำภาษาอังกฤษมี 900 คำ คำยืมที่ปรากฏบ่อยครั้งมากที่สุด 5 เปอร์เซนต์แรกของคำยืมทั้งหมด (คำที่ 1-45) มีดังนี้

ตารางที่ 1 คำยืมจากภาษาอังกฤษที่ปรากฏมากที่สุด 5 เปอร์เซนต์แรก

คำยืม	คำภาษาอังกฤษ	จำนวนครั้งที่ปรากฏ
โฮเทล, โฮเต็ล	hotel	577
เอมเปอเรอ	Emperor	271
มินิต	minute	203
โมเตอคาร์, รถโมเตอคาร์, มอเตอคาร์	motorcar	190
สเตชัน	station	178
ควีน, กวีน	Queen	147
สโน, สะโน	snow	126
กิง	King	125
ดั๊ก	Duke	123

ปรินซ์, พรินซ์, พรินส์	Prince	115
ออฟ	of	100
ดินเนอร์, ดินเนอ (กิน_)	dinner	90
กัปตัน	Captain	87
เรสเตอรองต์, เรสเตอรอง	restaurant	87
หนังสือเมลล์, เรือเมลล์, เมลล์ (ได้รับ_)	Mail	84
แกรนด์ดุ๊ก, แกรนด์ดุ๊ก	Grand Duke	81
กัมปะนี, ก่าปะนี, ก่าปะนี	company	75
ฟยอร์ด	fjord	75
โพรเฟสเซอร์, โปรเฟสเซอร์	Professor	73
นายโปลิศ, โปลิศ, โปลิศลับ	police	71
ปาร์ก, ปาร์ก, ปาร์ค	park	70
มิสเตอร์, มิสเตอร์	Mr.	68
เมตร, เมตร	metre	62
วิลลา	villa	60
เพรสซิเดนต์	President	59
ฟิต (500_)	feet	57
ดีกรี, ดีกรี (82_)	degree	55
เซนต์, เซนต์	Saint	55
โปสท์การ์ด, โปสท์การ์ด (ส่ง_)	postcard	50

แกรนด์ดัชเชส, แกรนด์ดัชเชส, แกรนด์ดัชเชสส์	Grand Duchess	47
เฮาส, เฮาส์	house	47
เยอเนอราล, เยเนอราล	General	43
โป๊ป	Pope	43
คาเชอล	castle	41
ดัชเชส	Duchess	41
มิวเซียม	museum	41
เอมเปรส, เอมเปรสส์ , แอมเปรส	Empress	40
ลิฟต์	lift	40
มองซิเออ	Monsieur	38
ปรินเซสส์ , ปรินเซส	Princess	38
อิงคแลนด์	England	37
กิโลเมตร , กิโลเมเตอ, กิโลเมเตอ, กิโลมิเตอร์	kilometre	36
สลุต, สลุต	salute	36
กงสุล	consul	35
เคราน์ปรินช	Crown Prince	33
เอกสหิเบียน, เอกซหิเบียน	exhibition	33

เป็นที่สังเกตได้ว่า คำยืมหลายคำที่พบในพระราชหัตถเลขาฯ มีการสะกดคำหลายแบบ ซึ่งอาจเนื่องมาจากทรงสะกดคำตามเสียงที่ทรงได้ยินต่างกันไปตาม

ประเทศต่างๆ กันในยุโรป หรืออาจเนื่องมาจากบางครั้งทรงสะกดตามตัวอักษร บางครั้งสะกดตามเสียงที่ทรงได้ยินก็เป็นได้

ปรากฏการณ์เช่นนี้ชานานกับที่พบในภาษาไทยปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่าคำที่มาจากภาษาอังกฤษที่ราชบัณฑิตยสถานยังไม่ได้บรรจุไว้ในพจนานุกรมก็มีการสะกดได้หลายแบบเช่นกัน ดังตัวอย่าง *อพาร์ทเมนท์-อพาร์ทเมนต์-อพาทเมนท์* *เว็บไซต์-เวบไซต์-เวบไซค์* *รีโมค-รีโมท* *ซอฟแวร์-ซอฟต์แวร์-ซอฟต์แวร์* เป็นต้น

จากข้อเท็จจริงนี้ อาจสรุปได้ว่าการเขียนสะกดคำที่มาจากภาษาต่างประเทศในระยะแรกของการยืมนั้น ไม่มีมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์ ต้องให้เวลาผ่านไปนานพอสมควรจึงจะมีรูปแบบการสะกดแบบเดียวที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายในสังคม

ประเด็นที่น่าสังเกตอีกประเด็นคือ คำที่ปรากฏในตารางที่ 1 เป็นคำที่ทรงใช้บ่อยมาก และคำเหล่านี้ต่างจากคำที่ทรงใช้เพียงครั้งเดียวในพระราชหัตถเลขาอย่างไร ตัวอย่างคำที่พบว่าทรงใช้เพียงครั้งเดียว เช่น *เอกซิเดนต (accident)*, *อะมิวซเมนต์ (amusement)*, *แอตแทช (attach)*, *แชร์ริตี (charity)*, *ลิวีไลเซชัน (civilization)*, *คอนสติติชัน (constitution)*, *คอนเซอเวตีฟ (conservative)*, *ดิปโลมแมต (diplomat)*, *ลิเบอร์ตี (liberty)*, *ลิเบอรัล (liberal)*, *อินสติติวชัน (institution)*, ฯลฯ

จะเห็นได้ว่าคำที่ปรากฏเพียงครั้งเดียวมักเป็นคำนามธรรม ในภาษาไทยปัจจุบันคำเหล่านี้ได้ถูกแทนที่โดยศัพท์บัญญัติ หรือคำเทียบเท่าในภาษาไทยแล้ว ในทางตรงกันข้าม คำที่ทรงใช้บ่อยเป็นคำที่จำเป็นต้องใช้เพราะสัมพันธ์กับพระราชกรณียกิจประจำวัน และเป็นคำที่มีความหมายเชิงรูปธรรม นอกจากนั้นบางคำเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับบริบทต่างประเทศ (เช่น *เอมเปอเรอ กิง กวีน เคราน์ปรีนช ไซปริงคแลนด์* ฯลฯ)

เกี่ยวกับประเด็นนี้ มีคำอธิบายเชิงทฤษฎีที่สรุปจากงานวิจัยในอดีต โดเซียร์ (Dozier 1964) พบว่าการใช้คำยืมเรียกสรรพสิ่งต่างๆ แสดงถึงความเต็มใจในการรับวัฒนธรรมต่างประเทศมากกว่าการนำคำในภาษาผู้ยืมมาดัดแปลงเพื่อเรียก

สิ่งใหม่ นอกจากนั้น เบนจามิน โซ (T'sou 1975:462) กล่าวว่าไว้ว่าการใช้คำยืมภาษาต่างประเทศเกิดจากสิ่งที่รับจากต่างประเทศเป็นสิ่งใหม่ และเป็นสิ่งที่ผู้พูดเข้าถึงได้ (accessibility) มีความพอใจ (agreeability) และมีความคุ้นเคย (familiarity)

คำยืมปนที่พบในพระราชหัตถเลขาฯ

คำยืมปน (loan blend) หมายถึงคำประสมที่ประกอบด้วยคำพื้นเมืองกับคำที่ยืมจากต่างประเทศ ในที่นี้ก็คือคำประสมไทย-อังกฤษนั่นเอง คำยืมปนที่พบในพระราชหัตถเลขามีจำนวนน้อยกว่าคำยืม แต่ก็แสดงให้เห็นถึงการทำให้ศัพท์ต่างประเทศเป็นไทย กล่าวคือสร้างคำศัพท์แบบไทย เพื่อให้คนที่ไม่รู้ภาษาอังกฤษเข้าใจความหมายของคำได้ง่ายขึ้น คำยืมปนที่พบแทบทั้งหมดเป็นคำประสมที่ประกอบด้วยคำไทยที่เป็นคำจากกลุ่ม (generic term) กับคำยืมที่เป็นคำบอกประเภทย่อย เช่น ลูกแปร์ ลูกแอปเปอล เก้าอี้ฮามแชร์ ผ้าเบลงเกต ผ้าลินิน หมวกแก๊ป เรือโบต เรือยอช รถโปลิเกอล รถโมเตอคาร์ ห้องแคบิน ห้องสลุณ ห้องสโมกิงรูม ปลาเฮอริง ปลาซัลมัน หมูแฮม บุหรีชีกาเรต น้ำมันออลิป เดือนยูน เดือนเม ฤดูซัมเมอ ฤดูสปริง ฤดูออกติม แกงเกอร์ แซกยิว โรงแพคคอรี่ เครื่องเฟอนิเซอ ประชุมคอนเฟอเรนซ์ ฯลฯ

นอกจากคำยืมปนประเภทที่กล่าวข้างต้น ยังมีคำยืมปนที่เป็นคำประสมแบบอื่นอีกแต่มีจำนวนไม่มากนัก เช่น โปลิคลับ นายโปลิค กรีนมั้ง แพรริบิ้น หนังสือเมล์ ฯลฯ

คำยืมปนทำให้เห็นกระบวนการเกิดศัพท์ใหม่ในภาษาไทยเป็นอย่างดี

ความเข้มข้นของการสัมผัสภาษา (ไทย-อังกฤษ)

ผู้วิจัยต้องการทราบว่าภาษาที่ภาษาไทยสัมผัสกับภาษาอังกฤษดังปรากฏในพระราชหัตถเลขานั้น มีความเข้มข้นเพียงใด และความเข้มข้นดังกล่าวนี้มีมากน้อยต่างกันตามระยะเวลาในช่วง 30 ปีของการใช้ภาษาในพระราชนิพนธ์ของพระองค์หรือไม่ ในด้านการวิเคราะห์ความเข้มข้นโดยรวมผู้วิจัยพิจารณาลักษณะของคำยืม

ศัพท์และไวยากรณ์ แล้วเปรียบเทียบกับเกณฑ์ของสเกลการยืมของซาราร์ ทอมสัน (Thomason 2001:70) ที่กล่าวข้างต้น จากนั้นเพื่อเปรียบเทียบความเข้มข้นในเอกสารแต่ละเล่ม ผู้วิจัยได้สร้างวิธีวัดระดับความเข้มข้นเชิงปริมาณขึ้นด้วย โดยอาศัยหลักการทางทฤษฎีที่ว่าสิ่งที่ยืมง่ายแสดงความเข้มข้นของการสัมผัสภาษาน้อยกว่าสิ่งที่ยืมยาก เช่น คำนามเป็นสิ่งที่ภาษาหนึ่งจะยืมจากอีกภาษาหนึ่งง่ายกว่าคำกริยา ดังนั้นถ้ามีการยืมคำกริยาก็แสดงว่ามีการสัมผัสภาษายิ่งเข้มข้นกว่าการยืมคำนาม เป็นต้น นอกจากนี้ คำที่ภาษาผู้ยืมมีอยู่แล้วก็เป็นสิ่งที่ไม่นำยืมหรือยืมยากกว่าคำที่ภาษาผู้ยืมไม่มี และจำเป็นต้องยืม ดังนั้น ในระหว่างคำนาม 2 คำ คำหนึ่งยืมเพราะจำเป็น แต่อีกคำยืมเพราะไม่จำเป็น จะถือว่าคำที่ยืมเพราะไม่จำเป็นแสดงความเข้มข้นของการสัมผัสภาษามากกว่าคำยืมเพราะจำเป็น

ผู้วิจัยวัดระดับความเข้มข้นของการสัมผัสภาษาในข้อมูลตามเกณฑ์ดังกล่าว โดยการให้คะแนนคำยืมและประโยคกรรมวาจกที่พบลดหลั่นจากเข้มข้นน้อยที่สุดไปหามากที่สุดดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 คะแนนความเข้มข้นของการยืมภาษา

รูปของภาษาที่เป็นผลของการสัมผัสภาษา	คะแนน	ตัวอย่าง
คำนามที่ภาษาไทยไม่มีคำเรียก	1	สเดชั่น
คำนามที่ภาษาไทยมีคำเรียกอยู่แล้ว (พิจารณาที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา)	2	มินิต (=นาฬิกา)
คำกริยาและคำเนื้อหาอื่นๆที่ภาษาไทยไม่มี	3	คอนเซอเวติฟ
คำกริยาและคำเนื้อหาอื่นๆที่ภาษาไทย มีคำเรียกแล้ว	4	ดีแคลร์ (=ประกาศ)
คำไวยากรณ์ เช่น preposition, determiner	5	ออฟ, อิน
ประโยค "ถูก" แบบร้าย	6	ถูกจับเหวี่ยงลงไป
ประโยค "ถูก" แบบเป็นกลาง	7	ถูกชาวบ้านแนะนำ

ผู้วิจัยใช้สเกลนี้ในการให้คะแนนความเข้มข้นของการสัมผัสภาษาในเอกสารแต่ละเล่ม หลังจากนั้นผู้วิจัยคิดอัตราความเข้มข้นต่อจำนวนคำ 100 คำ ดังแสดงในตารางที่ 3 ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระราชนิพนธ์ที่มีความเข้มข้นของการสัมผัสกับภาษาอังกฤษมากที่สุด ได้แก่ *ไกลบ้าน เล่ม 2* รองลงมาเป็นอันดับสองได้แก่ *ไกลบ้าน เล่ม 1* อันดับสาม คือ *เสด็จประพาสยุโรป* ส่วนที่เหลือมีความเข้มข้นน้อยกว่าหลายเท่าตัว

ตารางที่ 3 อัตราความเข้มข้นในพระราชหัตถเลขาน
(เรียงลำดับตามปี)

ชื่อเอกสาร	ความเข้มข้น
1. เสด็จประพาสไทรโยค (พ.ศ. 2420)	0.57
2. เสด็จประพาสแหลมมลายู (พ.ศ. 2432)	0.58
3. เสด็จประพาสยุโรป (พ.ศ. 2440)	2.17
4. เสด็จประพาสต้น (พ.ศ. 2447)	0.21
5. ไกลบ้าน เล่ม 1 (พ.ศ. 2449)	2.86
6. ไกลบ้าน เล่ม 2 (พ.ศ. 2450)	2.94
7. เสด็จประพาสมณฑลราชบุรี (พ.ศ. 2452)	0.31

ผู้วิจัยได้คาดไว้ว่าอัตราความเข้มข้นของการสัมผัสภาษาจะมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อปี พ.ศ. เพิ่มขึ้น แต่ผลการวิเคราะห์ที่แสดงในตารางที่ 3 มิได้ให้ข้อสรุปตามที่คาด ดังจะเห็นได้ว่า เอกสารหมายเลขที่ 4 และ 7 มีความเข้มข้นน้อยมาก และไม่เป็นที่น่าแปลกใจอย่างที่คิด เพราะเอกสารเหล่านี้เป็นไปตามลำดับของเวลาอย่างที่ตั้งสมมติฐานไว้ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาเฉพาะพระราชหัตถเลขที่ทรงเมื่อเสด็จต่างประเทศ ซึ่งมีบริบทของการใช้ภาษาค่อนข้างคล้ายกันคือเขียนในต่างประเทศ ได้แก่เอกสารเล่มที่ 2, 3, 5, และ 6 ก็จะได้เห็นว่า

ความเข้มข้นของการสัมผัสภาษาเพิ่มขึ้นตามลำดับ ดังนั้นการที่พระราชหัตถเลขาเล่มสุดท้ายกลับมีความเข้มข้นของการสัมผัสภาษาน้อยกว่าเล่มที่ทรงเพียงสองปีก่อนหน้านั้นถึงเกือบ 10 เท่า อาจเป็นเพราะพระองค์ไม่ได้ทรงพระราชนิพนธ์เองทั้งหมด ดังที่กรมศิลปากรชี้แจงไว้ในคำนำหนังสือ แสดงประพาสมณฑลราชบุรีว่า "จดหมายเหตุรายวันเกี่ยวกับเรื่องเสด็จประพาสนี้ที่แพร่หลายมาก ก็คือ จดหมายเหตุประพาสต้น ซึ่งคงจะมีหลายท่านที่ได้มีโอกาสอ่านมาแล้ว จดหมายเหตุนี้มีความคร่าวที่เสด็จประพาส ถ้าไม่ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระองค์เอง ก็โปรดเกล้าฯ ให้อาลักษณ์แต่งขึ้น แม้เมื่อเสด็จประพาสภายนอกพระราชอาณาเขต ก็ทรงปฏิบัติในทำนองเดียวกัน"

ถึงแม้ข้อความที่ยกมาข้างต้นจะอ้างว่าเมื่อเสด็จต่างประเทศจะทรงโปรดเกล้าฯ ให้อาลักษณ์เขียนนั้น แต่จากการสังเกตวันลีลา คำภาษาต่างประเทศ และการตรัสเกี่ยวกับความรู้สึกส่วนพระองค์ในพระราชหัตถเลขาที่ทรงเมื่อเสด็จประพาสต่างประเทศ โดยเฉพาะเมื่อเสด็จประพาสยุโรป และพระราชนิพนธ์ไกลบ้าน เล่ม 1 และ 2 ทำให้เชื่อว่าพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเหล่านี้เอง ที่น่าสนใจ คืออัตราความเข้มข้นที่วิเคราะห์ได้ก็ดูเหมือนจะยืดยาวเช่นนั้นด้วย

อนึ่ง นอกจากผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับความเข้มข้นของการใช้คำภาษาอังกฤษดังกล่าวแล้วยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกสองประเด็น คือ คำยืมในเอกสารที่ทรงพระราชนิพนธ์ก่อนเสด็จต่างประเทศเป็นคำยืมที่ใช้มาก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 ใช่หรือไม่ และคำยืมภาษาอังกฤษที่ปรากฏในเอกสารที่ทรงพระราชนิพนธ์ในบริบทภายในประเทศไทย มีความแตกต่างกับที่พบในเอกสารที่ทรงพระราชนิพนธ์ในบริบทต่างประเทศหรือไม่

สำหรับประเด็นแรก งานวิจัยนี้ไม่สามารถตอบได้ เพราะไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะตอบว่าคำยืมที่ทรงใช้เป็นคำที่พระองค์ทรงใช้เป็นองค์แรก หรือเข้ามาในภาษาไทยก่อนหน้านั้น คือสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งมีการนำคำภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้ในภาษาไทยแล้วโดยหมอสอนศาสนา เช่นหมอบรัดเลย์ ในการแปลหนังสือต่างประเทศเป็นภาษาไทย

สำหรับประเด็นที่สองนั้น ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าคำยืม ที่พบในเอกสารที่ทรงในบริบทต่างประเทศมีจำนวนมากกว่าและมีคำยืมหลากหลายมากกว่าในเอกสารที่ทรงในบริบทประเทศไทย ในเสด็จประพาสต้น (พ.ศ. 2432-2444) พบคำยืมเพียง 5 คำเท่านั้นแต่ใช้ซ้ำกันมาก ได้แก่ เรือเมล์ มินิด เรือโมเตอร์ ออฟฟิศ สเตชั่น ใน พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จประพาสมณฑลราชบุรี (พ.ศ. 2452) พบคำยืม 7 คำ ได้แก่ มินิด รุมมาติซั่ม มิวนิชิเปอล มิซซันนารี สเตชั่น สปริง มิสเตอร์ ใน พระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค (พ.ศ. 2420) นั้นมีคำยืมจำนวนมากกว่าอีกสองเล่ม เช่น ออฟฟิศเซอ โปลิซ บิลเลียด โปรเฟซเซอ อามแซร์ แอดเดรส เบอแนล (journal) เรือโบต เรือปิกนิก เซอร์มอเมตเตอร์ แอปเปินเด็กซ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คำยืมในเอกสารทั้งสามเล่มที่ทรงในบริบทประเทศไทยนี้มีจำนวนและความหลากหลายน้อยกว่าเล่มที่ทรงในบริบทต่างประเทศอย่างมาก

สรุป

บทความนี้แสดงให้เห็นภาพของภาษาไทยที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะได้สัมผัสกับภาษาอังกฤษ ผลของการสัมผัสภาษา ที่สะท้อนจากการใช้คำยืมและประโยคกรรมาจก ในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นว่าการสัมผัสกับภาษาอังกฤษอยู่ในระดับค่อนข้างเข้มข้นหรือเข้มข้นปานกลาง (moderately intense contact) กล่าวคือมีการยืมคำศัพท์ที่เป็นคำนามจำนวนมาก และที่ไม่ใช่คำนามด้วย มีการยืมคำหน้าที่บ้าง และมีการใช้รูปประโยคที่เนื่องมาจากอิทธิพลของภาษาอังกฤษพอสมควร

ลักษณะของการยืมคำและไวยากรณ์จากภาษาอังกฤษที่พบ แสดงเป็นนัยว่าการรับอิทธิพลจากภาษาอังกฤษของพระองค์เป็นไปอย่างธรรมชาติ และส่วนใหญ่เนื่องมาจากความจำเป็นที่ต้องมีคำเรียกสรรพสิ่ง มโนทัศน์ หรือวัฒนธรรมใหม่ที่มาพร้อมกับคำยืมและรูปแบบไวยากรณ์เหล่านั้น

เอกสารอ้างอิง

- ประภารัตน์ พรหมปภากร. 2539. *การแปรและการเปลี่ยนแปลงของคูกานูประโยคในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายสมร วัฒนะสมบุรณ์. 2537. *การเปลี่ยนแปลงของวิเศษคานูประโยคบอกเวลาในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Dozier, Edward P. 1964. Two Examples of Linguistic Acculturation: the Yaqui of Sonora and Arizona and the Tewa of New Mexico. Dell Hymes (ed.). *Language in Culture and Society*. New York: Harper and Row Publishers.
- Prasithratsint, Amara. 1985. *Change in the Passive Constructions in Written Thai during the Bangkok Period*. Ph.D dissertation, University of Hawaii.
- Thomason, Sarah Grey. 2001. *Language Contact*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- T'sou, Benjamin K. 1975. On the linguistic covariants of cultural assimilation. *Anthropological Linguistics*, Vol. 17, No. 9: 445-465.
- Weinreich, Uriel. 1953. *Languages in Contact*. New York: Linguistic Circle and the Hague: Mouton.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย